

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті автором проаналізовано зміст, специфіку та проблеми організації соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської школи; окреслено основні напрями роботи соціального педагога в сільській місцевості.

Ключові слова: сільська школа, соціальний педагог, сільське середовище.

Постановка проблеми. Соціально-педагогічна робота в умовах сільської місцевості – один з найскладніших ділянок роботи, що вимагає спеціалізованої професійної підготовки і особливих особистісних якостей. Складність ситуації обумовлена важкими умовами праці, побуту сільського населення, слабкорозвинутою інфраструктурою дозвілля, соціальних послуг, низьким рівнем життя села.

Проблеми розвитку й становлення сільської школи упродовж тривалого часу в різних аспектах були предметом дослідження багатьох учених. Діяльність сільських навчальних закладів, виявлення необхідних умов для їх ефективного функціонування, досягнення мети діяльності висвітлено в дослідженнях вітчизняних учених (Г. Івашок, О. Коберник, В. Мадзігон, В. Мелешко, І. Осадчий, М. Рябуха, О. Савченко, В. Ястребова).

Дослідженню проблем виховання і навчання сільського школяра присвятили свої праці В. А. Алексєєва, Л. В. Байбородова, Є. М. Степанов та ін. Широкий спектр соціальних проблем сільського населення можна знайти в роботах Ю. В. Арутюняна, Т. І. Заславської, А. М. Нікуліна. М. П. Гур'янова зосереджує увагу на теорії і практиці розвитку сільської школи і соціальної педагогіки села.

Мета статті – аналіз змісту, специфіки та проблем організації соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської школи.

Результати теоретичного дослідження. Соціокультурне середовище сільської людини має свої особливості, які відрізняються від соціокультурного середовища міської людини. Останнім часом для української освіти найбільш гострим і болючим була і залишається сільська школа. Це загальнодержавна проблема тому, що від подальшого розвитку освіти на селі багато в чому залежить розвиток сільської місцевості.

Варто зазначити, що в селі сильний соціальний контроль поведінки людей. Оскільки жителів небагато, зв'язки між ними дуже тісні, усі знають один одного, анонімне існування неможливе.

Як відомо, школа завжди відігравала особливу роль у соціальному контексті села. Тому, в умовах слабкої інфраструктури села, особливо малого, в якому немає клубу, бібліотеки, позашкільних закладів, значення школи як головного осередку виховання і соціалізації дітей та молоді особливо зростає.

Ще однією особливістю діяльності сільської школи – залежність педагогічного процесу від особливостей регіону. Це і демографічна ситуація діаметрально протилежна цільовій установці у сфері профорієнтації учнів сільської школи.

Проте аналіз проблем сучасного села та сільської школи зокрема свідчить, що в діяльності соціального педагога виникають і нові напрями роботи, які акцентують увагу саме на посилення впливу школи та сільського поселення на життєві орієнтації учнів.

Серед нових завдань соціального педагога можна виділити такі:

- посилене та спрямоване формування в кожній із вищезгаданих соціальних груп позитивних та ціннісних установок стосовно сільського способу життя, адекватних мінливим умовам життя;
- відбір і систематизація інформації про сільський спосіб життя (в історичних матеріалах, краєзнавчій роботі через спрямований добір літературних джерел і специфічну наочність);
- спрямованість дитячих інтересів на історію рідного села, історичних коренів своєї родини, історичні та трудові традиції односельчан і родичів;
- емоційний досвід позитивного ставлення дітей до трудового життя села, родини, школи; особистий внесок дітей в облаштування та прикрашання житла, вулиці села;
- формування специфічних трудових навичок, що відповідають потребам сільського способу життя; демонстрація трудових досягнень дітей на присадибних ділянках, у трудових об'єднаннях;
- емоційне сприйняття сільської специфіки через особистісне проживання сценічних образів, художню самодіяльність, особисту участь у тематичних виставках образотворчого мистецтва;
- сприяння участі сільських дітей у різноманітних, регіональних, всеукраїнських, міжнародних програмах, конкурсах, фестивалях, акціях тощо;
- розвивати свої професійні та особистісні риси та вміння.

Варто звернути увагу на те, що школа висуває великі вимоги до організаторських і комунікативних умінь соціального педагога, його загальної ерудиції, навичок вирішувати господарські питання, переконувати не тільки дітей, а й дорослих. Сільський соціальний педагог постійно перебуває в полі зору своїх учнів, їхніх батьків, є носієм культури загалом, тому особистий приклад, його поведінка визначають ставлення до нього і його діяльності, а отже й успіх у роботі.

Соціальному педагогу сільської школи доведеться долати не тільки загальнопедагогічні труднощі на шляху своєї роботи, а й вирішувати специфічні проблеми. Наприклад, допомагати дітям, особливо дівчаткам, долати сором'язливість, виявляти сміливість, боротися із невпевненістю у власних силах тощо.

Певні труднощі в роботі пов'язані із великою зайнятістю сільських школярів (діти допомагають батькам в обслуговуванні своїх господарств). Тому соціальний педагог відстежує відвідування учнями занять, переконує батьків у необхідності отримання послідовних знань.

Як зазначає Межирицький О.Я., "соціально-педагогічна діяльність сільської школи повинна не замикатися рамками власне школи, а виходити у відкрите соціальне природне середовище. Вона має будуватися з урахуванням потреб людини, яка живе на селі, і спиратися на історично соціальні традиції, соціально-економічні й соціокультурні можливості регіону" [5, с. 7]. Зважаючи на це, удосконалюючи соціально-педагогічну роботу, соціальний педагог повинен прагнути до створення й підтримання певних традицій.

Педагогічне значення народних традицій полягає в тому, що вони одночасно виступають і як результат виховних зусиль народу протягом багатьох віків, і як незмінний виховний засіб. Через систему традицій кожен народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер та психологію у своїх дітях.

Кожна народжена людина в процесі свого зростання й духовного розбитку набуває досвіду етнічної поведінки спочатку через засвоєння звичаїв, а потім через сприйняття традицій. Завдяки звичаям дитина звикає дотримуватися правил поведінки значно раніше, ніж досягне їхню моральну суть. Педагогічна сила звичаю полягає в тому, що він підсилюється виробленням певних умовних рефлексів, які формують стереотипну поведінку (у дитячому віці) та впливає на соціалізацію особистості школяра.

Безперечним є той факт, що проблеми, які виникають під час роботи соціального педагога в сільській загальноосвітній школі, досить суттєві. По-перше, це юридична допомога, адже в селі юрист – великий дефіцит. Жодна сільська рада не має в штатному розкладі такої посади. А отримати, захищаючи права дитини, таку допомогу часто соціальному педагогу не обійти. По-друге, за нормативними документами ставка соціального педагога відкривається тільки за наявності строго визначеної кількості учнів. У "Положенні про психологічну службу системи освіти України" [8] зазначаються наступні нормативи кількості соціальних педагогів сільських загальноосвітніх навчальних закладів: до 99 учнів – 0,25 ставки, 100 і більше – 0,5 ставки, 200 і більше – 0,75 ставки, 300 – одна ставка.

Проте, працюючи, наприклад, на 0,25 ставки, соціальний педагог має обсяг роботи від цього не менший.

Однією з головних проблем, які виникають у нього в роботі, – це відсутність робочого кабінету. У спеціаліста є конфіденційні документи, наприклад протоколи індивідуальних бесід з учнями, батьками, педагогами. Якщо відсутній кабінет, то соціальному педагогу необхідно шукати вільний клас, або ще гірше – розмовляти просто на коридорі. За таких умов клієнтам важко розповісти відверто про свої проблеми.

Великі зусилля сільські педагоги, соціальні педагоги зокрема, повинні докласти для створення матеріальної бази. Цю роботу слід проводити з органами місцевої влади, культурно-освітніми закладами.

Оскільки чимало шкіл у сільській місцевості таких, де кількість учнів не дає змоги фахівцям працювати на повну ставку, вони змушені поєднувати виконання обов'язків соціального педагога та психолога; або через відсутність у загальноосвітньому закладі фахівця з соціальної педагогіки психологу доводиться працювати на двох посадах. А діяльність психолога й соціального педагога передбачає збереження значної кількості інформації, яку потрібно фіксувати в журналах робочої документації. Це забирає багато часу. До того ж придбати таку кількість друкованих журналів часто буває сутужно. Тому не завжди соціальні педагоги та психологи сільських шкіл бачать сенс у веденні окремих робочих журналів. Звідси постала проблема ведення робочої документації фахівцями психологічної служби [3].

Хоча види журналів практичного психолога і соціального педагога є майже однаковими, проте існує специфіка їх змістового наповнення. Розкриємо основні моменти їх заповнення:

1. У практичного психолога й соціального педагога є журнали у які треба заносити конфіденційну інформацію, наприклад журнали звернень, протоколи індивідуальних консультацій. Діти, батьки, учителі довіряють фахівцям найпотаємніше. Доступ до цих документів має бути дуже обмежений – тільки для контролю центрів практичної психології й соціальної роботи або методистів, які відповідають за психологічну службу. І тому така документація, занесена в якийсь спільний загальний журнал, буде порушенням професійної таємниці і педагогічної етики, оскільки стане доступною для необмеженої кількості людей.

2. Діяльність практичного психолога та соціального педагога передбачає системність. Записи, зроблені сьогодні, обов'язково стануть доброю підказкою під час звернення клієнта через тривалий час. Записані ж безсистемно у спільний журнал, вони не допомогатимуть, а заважатимуть, та й губитимуться швидко. А окремий журнал може слугувати фахівцю рік, а то й більше. Зберігати його належить три роки (у кабінеті психолога або соціального педагога).

3. Ведення ж документації в окремих журналах допомагає під час складання статистичних звітів, спрощує процедуру підготовки аналітичного звіту, є переконливим аргументом професійності фахівця під час атестації.

4. Ведення ж документації практичного психолога й соціального педагога в одному журналі загалом є некоректним. Адже при тому, що метою діяльності психологічної служби, тобто і психолога, і соціального педагога, є психологічне забезпечення та підвищення ефективності педагогічного процесу, захист психологічного здоров'я та соціального добробуту всіх його учасників (вихованців, учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників), їхня діяльність усе ж має значні відмінності тому документально їх потрібно оформляти окремо.

5. Наказ Міністерства освіти і науки України № 864 від 28.12.06. "Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми – інвалідами системи Міністерства освіти і науки України" та № 1/9 – 352 від 27.08.2000 р. строго регламентують документацію практичного психолога й соціального педагога та форму його заповнення. Журнали саме такого виду психолог і соціальний педагог мають продемонструвати під час офіційних перевірок.

Таким чином, для забезпечення ефективної професійної діяльності соціального педагога в сільських закладах освіти в сучасних соціокультурних умовах необхідно: чітко розмежовувати функціональні обов'язки соціального педагога і практичного психолога в сільських закладах освіти у відповідних нормативних документах МОН України; розробити конкретні посадові інструкції соціального педагога для закладів освіти різного типу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Узагальнюючи сказане, слід зауважити, що незважаючи на низку проблем в роботі соціального педагога сільської ЗОШ, успішність його соціально-педагогічної діяльності залежить від грамотної її організації. Під час якої важливо добре знати і розуміти психологію сільського жителя, шанобливо ставитися до традицій даної місцевості, використовувати історичний досвід соціального захисту і при цьому примножувати новітні професійні знання в наданні допомоги людині, його родині, громаді.

Таким чином, у процесі підготовки соціального педагога необхідно дуже ретельно ставитися до різних умов майбутньої професійної діяльності сільської місцевості та міста. З огляду на це, під час педагогічної практики необхідно розглядати питання в таких аспектах, як: визначення специфіки соціально-педагогічної роботи від територіальних ознак; інфраструктура: освітні заклади, заклади культури, охорони здоров'я, праці і соціальної політики, соціальні служби; ритм життя; рівень економіки; соціальні послуги та ресурси.

Вважаємо за потрібне визначення наукових досліджень щодо вивчення різних напрямів діяльності соціального педагога у сільській ЗОШ перспективою подальшої роботи.

Використані джерела

1. Артющкіна Л. М. Соціальний педагог школи: теорія і практика роботи / Л. М. Артющкіна. – Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – 124 с.
2. Басов Н. Ф. Социальный педагог: введение в профессию : учеб. пособ. / Басов Н. Ф., Басова В. М., Кравченко А. Н. – М. : Академия, 2006. – 256 с.
3. Белкіна-Ковальчук О. В. Робота соціального педагога в сільській загальноосвітній школі / О. В. Белкіна-Ковальчук // Соціальна педагогіка 2010. – 23 с.
4. Дещо про ведення робочої документації // Соціальний педагог. – 2009. – № 11. – 3 с.
5. Межирицький О.Я. Підготовка студентів до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості / Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2003. – 20 с.
6. Никитина Л. Е. Социальный педагог в школе // Никитина Л. Е. – М. : Академический проект, 2003. – 112 с.
7. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога // Овчарова Р. В. – М. : ТЦ "Сфера", 2001. – 480 с.
8. Положення про психологічну службу системи освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/4406>
9. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Сорочинська В. Є. – Кондор, 2005. – 208 с.
10. Соціальний педагог у сільській школі. За чи проти? // Соціальний педагог. – 2007. – № 1. – С. 7–8.
11. Тюття Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. / Л. Т. Тюття, Б. І. Іванова. – К. : Знання, 2008, 113 с.

Myshchuk L.

THE PECULIARITIES OF FUTURE SOCIAL TEACHER'S WORK IN THE RURAL SCHOOLS

The content, peculiarities and problems of social and educational activities organizing in terms of rural schools are analyzed as well as the main directions of social pedagogue's work in rural areas are defined in the article.

Social and educational work in the conditions of rural areas is one of the most complex parts of work that requires specialized professional training. The complexity of the situation is caused by the difficult working conditions and daily life of the rural population, undeveloped infrastructure of recreation, social services, and villages' low life level.

Social and cultural environment of rural human has its own peculiarities that are quite different from urban ones.

As you know, school has always played a special role in the social context of the village. Therefore, in the conditions of weak infrastructure, especially in small villages with no club, library, preschool institutions, the importance of school as the main center of children and young people education and socialization increases greatly.

However, the analysis of modern village problems in general and rural schools in particular shows that the social pedagogue's activity must include new areas of work that should be focused on the growing influence of school and village on pupils' life orientations.

The author points out that the school demands a high level of organizational and communicative skills of social pedagogue, his general knowledge, skills to solve business issues, to convince not only children but also adults. Rural social pedagogue is constantly in sight of his pupils and their parents; he is the carrier of culture in general. That's why his personal example, his behavior determines people's attitude towards him and his work and, therefore, success in work.

The author indicates that difficulties in work are caused by the frequent busyness of rural schoolchildren (children help parents to maintain their farms). Therefore social pedagogue monitors pupils attendance at lessons, persuades parents in need to get consequent knowledge for children.

It is generally known that problems in social pedagogue's work at rural comprehensive school are very significant. First, it's a lack of legal help as a lawyer in the village is a large deficit. But often social pedagogue needs such help while protecting children's rights. Second, according to the normative documents to include social pedagogue in the school's staff is available only if there is a strictly defined number of pupils.

In conclusion, it should be noted that despite a number of problems in the social pedagogue's work at rural school, the success of his social and educational activities depends on its competent organizing. That's why it is important to know and understand the psychology of the rural population, respect the traditions of the area, use the historical experience of social protection and thus multiply the latest professional knowledge in order to help people, their families and the whole community.

Key words: rural school, social pedagogue, rural environment.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2014